

Dorota Hryszkiewicz

specjalista ds. krajobrazu kulturowego

Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku

ILUMINACJE OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH W GDAŃSKU

1. Kościół Mariacki w Gdańsku, widok od strony wschodniej. Wszystkie zdjęcia autorki.

1. Church of the Holy Virgin Mary in Gdańsk, view from the east. All photos: author.

Pierwsze próby iluminacji świetlnej zabytkowych obiektów w Gdańsku podjęte zostały u schyłku lat 60. XX w. Stosowano wówczas węgierskie projektory o mocy 1000 i 2000 W. Ich lokalizacją zajmował się projektant z Miejskiego Zarządu Dróg i Mostów (obecnie Zarząd Dróg i Zieleni w Gdańsku). Do pożądanego ustawienia źródeł światła dochodzono metodą prób. Stojący na ulicy projektant, posługując się radiotelefonem, wskazywał monterom na dachach właściwe miejsce mocowania projektora.

W połowie lat 70. istniała już spójna koncepcja iluminacji gdańskich zabytków. W pochodzącej z tego okresu dokumentacji określono precyzyjnie dwie linie ekspozycji obiektów historycznych. Pierwsza z nich to Droga Królewska, druga – prostopadła do niej trasa wzdłuż lewego pobrzeża Motławy, tzw. Długie Pobrzeże. Powstały wówczas projekty techniczne oświetlenia iluminacyjnego kilku ważniejszych obiektów. Koncepcja zakładała iluminację sterowaną programem „światło i dźwięk”.

W latach 80. kompleksowy program iluminacji nadal opierał się na tej samej koncepcji, wzbogacony został jednak o nowości techniczne – poprowadzoną w poprzedniej dekadzie zbiorczą kanalizację kablową na ul. Długiej zamierzano wypełnić zasilającymi kablami sterowniczymi, niezbędnymi do programu iluminacji zmiennej. Ciąg spacerowy Drogi Królewskiej w Gdańsku miał już czynne oświetlenie iluminacyjne Złotej Bramy, Ratusza Głównomiejskiego i fontanny Neptuna (I etap).

2. Panorama Gdańska i Długiego Pobrzeża nad Motławy (od Ołowianki).

2. Panorama of Gdańsk and the Long Riverside (Długie Pobrzeże) over the Motława (from the Ołowianka).

Zamierzono uzupełnić oświetlenie tak, by zaprezentować nocą tę trasę w pełnym blasku. Program iluminacji obejmował więc całość Drogi Królewskiej, łącznie z Katownią, Bramą Wyżynną, Dworem Bractwa św. Jerzego, Basztą Słomianą oraz obiektami znajdującymi się przy Długim Targu. Zaplanowano kompleksowe sterowanie elektryczne całością oświetlenia iluminacyjnego na obszarze Głównego Miasta. Założono możliwość tworzenia rozmaitych scenografii i programów świetlnych. Jednym z pomysłów było gromadzenie widzów w punkcie widokowym na Biskupiej Górze i prezentowanie widowisk typu „światło i dźwięk”. Poza tymi programami oświetlenie iluminacyjne miało być sterowane zegarami w cyklu dobowym.

Druga linia iluminacji (II etap) miała uatrakcyjnić wieczorne spacerowanie nad Motławą. Obejmowała według założeń projektowych trasę od Baszty Kotwiczników aż do ujścia rzeki Raduni do Motławy. Położono nacisk przede wszystkim na oświetlenie Żurawia i Bramy św. Jana, choć w projektach koncepcyjnych wyraźnie zaznaczano, iż nieodzowne jest potraktowanie tematu iluminacji pobrzeża Motławy jako „całości nierozdzielnej” na wymienionym odcinku.

Dla tej linii zaplanowano panoramiczne oświetlenie, tzn. „włącznie z pokazaniem światłem iluminującym wszystkich widocznych w omawianej panoramie obiektów zabytkowych na dalszych planach”. Jednak z braku możliwości realizacji tej koncepcji ograniczono się do zaakcentowania głównych elementów tej trasy (perspektywa panoramiczna dla widzów z prawego brzegu Motławy).

Plan zakładał także pełną iluminację bryłową obiektów zabytkowych położonych na dalszych planach w taki sposób, by widoczne były z różnych punktów perspektywicznych, w wylotach uliczek i bram otwierających się na Długie Pobrzeże (perspektywa wewnątrz urbanistycznych Głównego Miasta dla widzów z Długiego Pobrzeża). Tu też planowano zdalnie sterowaną zmienną iluminację. Myślano nawet o podwodnej iluminacji rzeki Motławy w celu wyeliminowania niepożądanych efektów oświetlenia elewacji nabrzeżnych budynków.

Projektory lokalizowano na dachach budynków, w studzienkach projektorowych z kręgów betonowych, na słupach wolnostojących. Zakładano iluminację bryłową i elewacyjną, oświetlano szczyty i korony dachów, projektowano na elewacjach frontowych latarnie do iluminacji detali architektonicznych.

Te ambitne, jak na owe czasy projekty, spotkały się z trudnościami finansowymi. Część z nich potraktowano jako utopijne – spektakle typu „światło i dźwięk” nie doczekały się realizacji. Ciężki okres dla iluminacji zabytków trwał do połowy lat 90. W 1995 r. powstały plany modernizacji przestarzałego systemu oświetleniowego, w wyniku czego wymieniono stopniowo energochłonne projektory starego typu na nowoczesne – energooszczędne. Wytypowano jednocześnie kolejne obiekty zabytkowe do iluminacji. Modernizacja prowadzona w latach 1997-1998 polegała głównie na usuwaniu starych projektorów i podłączaniu nowych. Wymieniono w ten sposób stare iluminacje w 9 obiektach. Oświetlono 12 kolejnych budowli zabytkowych. Znacznie spadły koszty eksploatacji: poprzednie projektory żarowe posiadały moc średnio 1000-1500 W i po kilku dniach parogodzinnego funkcjonowania wymagały wymiany. Obecne projektory mają przeciętnie 150-250 W. Jest też 40 projektorów o mocy 400 W i 7-1000 W. Ich przeciętna żywotność wynosi 20 tys. godzin, czyli ok. 3 lat. Roczny koszt takiej iluminacji to:

195 tys. zł, z czego 110 tys. pochłania utrzymanie, a 85 tys. zł – energia elektryczna.

Obecnie iluminacja obejmuje 33 obiekty: 24 zabytkowe budowle, 8 pomników i 1 obiekt inżynierski – Most Wantowy. Łącznie na terenie Gdańska rozmieszczono 1 217 punktów iluminacyjnych, z czego aż 510 iluminuje Most Wantowy (łączna moc 30 kW). Pozostałe obiekty – budowle zabytkowe i pomniki – mają 707 projektorów o łącznej mocy 119,5 kW. Nadzór nad iluminacją Gdańska sprawuje inżynier elektryk, który działa z ramienia Zarządu Dróg i Zieleni w Gdańsku.

Jest to stałe oświetlenie iluminacyjne sterowane zegarami. Ustawianie odbywa się w rytmie dobowym, w sezonie jesień-zima i wiosną regulowane jest co tydzień (wraz z ubywaniem czy przybywaniem dnia). W tym okresie iluminuje się obiekty od zmroku do północy, a w okresie świąteczno-noworocznym, czyli od 15 grudnia do 2 stycznia do godziny 2.00. W okresie letnim reguluje się zegary sterujące raz na dwa miesiące tak, by oświetlenie działało od zmroku do 2.00 w nocy.

3. Kościół Św. Trójcy i fragment budynku Muzeum Narodowego. Widok ze strony południowo-zachodniej.
3. Church of the Holy Trinity and fragment of the building of the National Museum. View from the south-west.

4. Kościół Św. Trójcy. Widok od strony północnej.
4. Church of the Holy Trinity. View from the north.

5. Zielona Brama. Widok od strony Motławy.
5. Zielona Brama. View from the Motława.

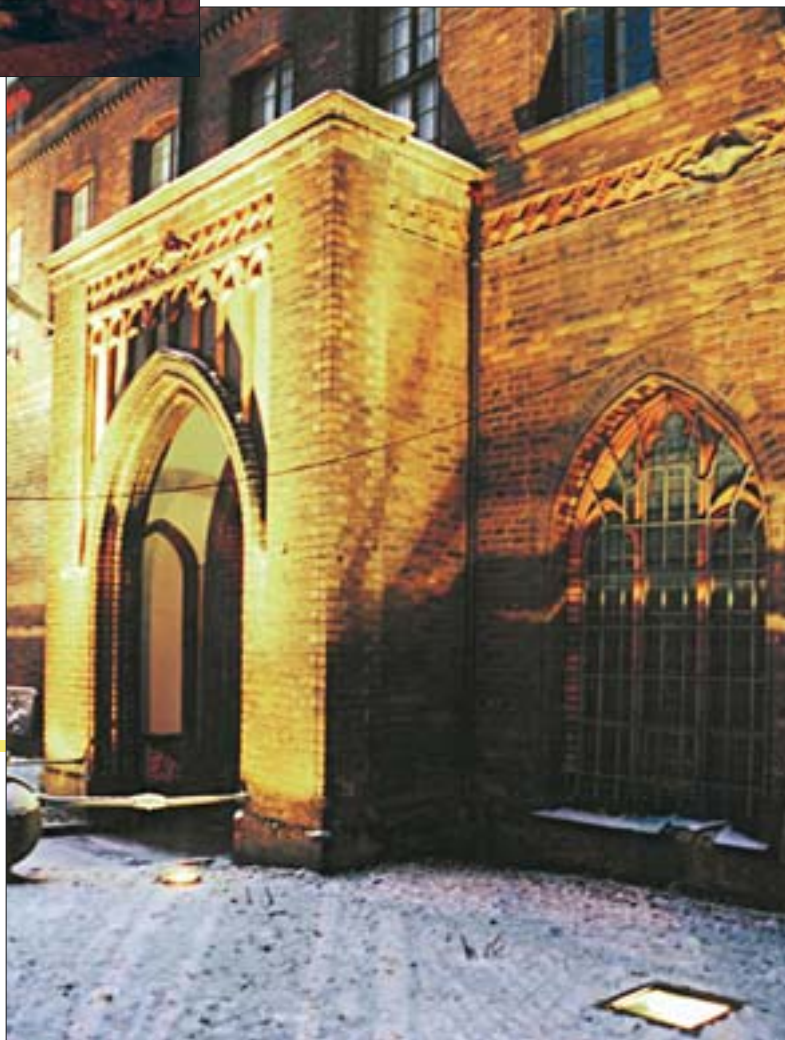
6. Wejście do budynku Muzeum Narodowego przy prezbiterium kościoła Św. Trójcy.

6. Entrance to the National Museum next to the presbytery of the church of the Holy Trinity.

Gdańskie zabytki oświetlają cztery typy projektorów:

- **metaloalogenkowe** – emitują światło białe, używane do oświetlenia fasad, detali, zdobień. Oddaje ono rzeczywiste kolory elewacji, złocień itp. Przykładem tego typu iluminacji jest Dwór Artusa;
- **sodowe** – dają światło żółte, używane do oświetlenia brył budowli ceglanych, jego ciepły koloryt uwydatnia fakturę cegły. Zdumiewająco plastycznie wydobywa z ciemności Starego Przedmieścia kościół Św. Trójcy;
- **żarowe** – dają także ciepłe światło żółte, stosowane są jednak sporadycznie jako wspomagające inne typy oświetlenia. Na terenie Gdańska funkcjonują ich pojedyncze egzemplarze;
- **halogenowe** – emitują intensywne światło białe. Moc reflektorów sięga 1000-1500 W. Tego typu światłem iluminowany jest Żuraw na Długim Pobrzeżu (1995 r.).

Oświetlenie obiektów zabytkowych uwzględnia ich formy, funkcję i lokalizację (pod względem atrakcyjności turystycznej – patrz: mapka).

7. Portal wschodniego skrzydła Muzeum Narodowego.

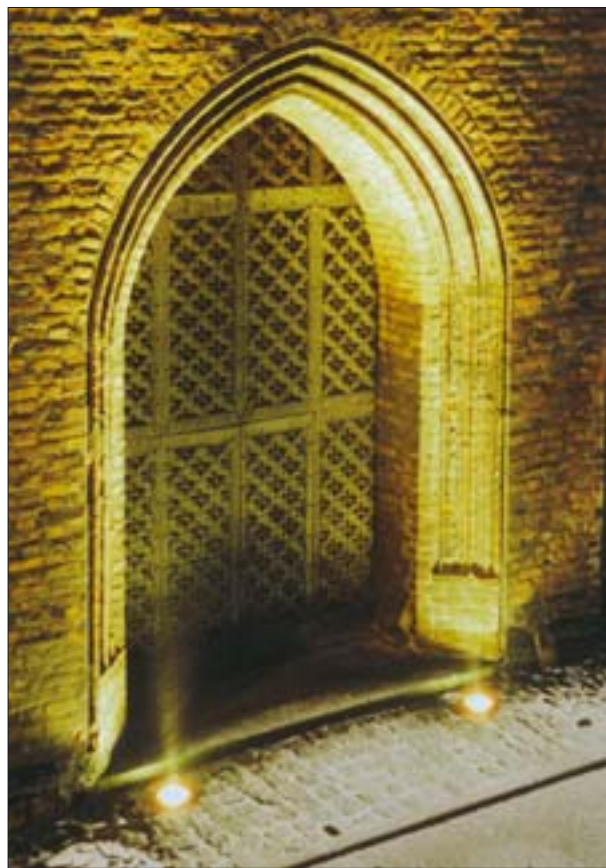
7. Side portal of the church of the Holy Trinity.

8a. Portal boczny (północny) kościoła Św. Trójcy w świetle dziennym.

8a. Side portal (northern) of the church of the Holy Trinity in daylight.

8b. Portal boczny (północny) kościoła Św. Trójcy w świetle sztucznym.

8b. Side portal (northern) of the church of the Holy Trinity in artificial light.

Niekonwencjonalnie ziluminowano Pałac Opatów w Oliwie – wzdłuż elewacji umieszczono szereg projektorów zagłębionych w ziemi. Wąski rozsył światła umieszczonych blisko muru pałacu iluminatorów nadaje zupełnie odmienny, wręcz zaskakujący wygląd dobrze znanej w świetle dziennym budowli.

Kościół Św. Trójcy wita przyjeżdżających do Gdańska od strony południowej feerią świateł. Jest to jedyny ziluminowany obiekt w tej części miasta. Kościół widoczny zarówno z okien samochodów, jak i z pociągu, stanowi nocą efektowną jego wizytówkę. Oświetlony z wyczuciem bryły, kilkoma rodzajami projektorów, gustownie rysuje się na tle ciemnej dzielnicy.

Iluminatory rozmieszczone wzdłuż Drogi Królewskiej są dobrze dobrane do typu obiektu, który oświetlają. Dyskretnie i harmonijnie wydobywają z mroku bryły i fasady budynków, stosownie do ich rangi i gabarytów. Kilka rozmaitych typów i rodzajów iluminatorów modeluje nocą Ratusz Głównomiejski – dominantę Drogi Królewskiej. Kościół Mariacki, największa bryła w panoramie Starówki, nie stanowi konkurencji dla ratusza. Jest nieco słabiej rozświetlony, stonowanym, nieagresywnym światłem.

Tworzy wraz z wieżą ratuszową harmonijny duet. Całość uzupełniają zalewowo oświetlone fasady kamieniczek na Długim Targu, Dworu Artusa i bramy wylotowe Drogi Królewskiej (Złota i Zielona), stanowiące drugi plan dla najważniejszych budowli Głównego Miasta. Nad Motławą króluje sylweta Żurawia, obiektu dość trudnego do wyeksponowania, dla którego tłem są bramy: Chlebnicka, Mariacka, Św. Ducha oraz Świętojańska i Straganiarska. Efekt iluminacji z wielokrotnia lustro Motławy.

Niestety, dwa atrakcyjne turystycznie miejsca – Targ Węglowy i Targ Rybny – giną w ciemnościach. Targ Węglowy rozświetla nieco iluminacja Złotej Bramy i Dworu św. Jerzego (ciemne są Brama Wyzynna i Katownia ze względu na prowadzone tam prace renowacyjne). Targ Rybny pozostaje ciemny. Przyczyną jest trudny do zwalczania wandalizm. Iluminacje założone przy Baszcie Łabędź przetrzymały jedynie trzy tygodnie. Zostały zdewastowane.

Brak poczucia poszanowania wspólnej własności i zdecydowanej reakcji na akty wandalizmu ograniczają działania mające na celu podnoszenie poziomu estetyki otoczenia. Właśnie dlatego nie ma planów iluminacji Dolnego Miasta, gdzie nawet próby utrzymania

stylowych latarni ulicznych wzdłuż opływu Motławy zakończyły się fiaskiem. Dlatego też w zasadzie iluminacja nie wychodzi poza ścisłe centrum. Gdańsk, ograniczony w tego typu działaniach przez własnych obywateli, zamierza jednak „ożywić” światłem w najbliższym czasie kilka kolejnych obiektów wyłącznie Starego Miasta.

Miasto generalnie zyskuje na iluminacjach – ludzie wieczorami chętniej pojawiają się na atrakcyjnych ulicach i placach, spędzając tam w sezonie długie godziny. Jest też naturalnie magnesem dla turystów, pragnących nocą bezpiecznie podziwiać malownicze widoki i panoramy.

Obiekty ziluminowane

Obiekty zabytkowe: mury obronne, Baszta Słomiana, Dwór św. Jerzego, Złota Brama, Ratusz Głównomiejski, Kamieniczki Długi Targ nr 1-4, Złota Kamieniczka, Dwór Artusa, Dom Ławy, Zielona Brama, Kamieniczki Długi Targ nr 20 i 27, Żuraw, Brama Świętojańska, Brama Mariacka, Brama Chlebnicka, Brama Św. Ducha, Brama Straganiarska, Bazylika Narodowe, Most Chlebowy, Pałac Opatów, Katedra Oliwska.

Pomniki: Pomnik Stoczniovców, pomnik ks. Komorowskiego, pomnik dr. Stefana Michalaka, pomnik

ks. Góreckiego, tablica pamięci na Hali Stoczni, pomnik Jana III Sobieskiego, Pomnik Obrońców Westerplatte, Flaga Gdańska (rondo św. Jana de la Salle).

Obiekty inżynierskie: Most Wantowy.

Zamierzenia iluminacyjne

Najbliższe lata: Ratusz Staromiejski, Kaplica Królewska, Wielki Młyn, Kościół św. Józefa.

Dalsza perspektywa: Wielka Zbrojownia, Dwór Artusa od ul. Chlebnickiej, Baszta Jacek i mury obronne, Katownia, kościół św. Katarzyny i św. Brygidy, kościół św. św. Piotra i Pawła, kościół św. Miłkołaja, kościół św. Jana.

Dane pochodzą z archiwum Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku oraz Zarządu Dróg i Zieleni w Gdańsku

Dorota Hryszkiewicz jest absolwentką Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1993-1998). Studiowała na kierunku ochrona dóbr kultury. Uzyskała specjalizację z dziedziny konserwatorstwa i dyplom magistra konserwatorstwa. Pracuje w Regionalnym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Gdańsku. Zajmuje się problematyką krajobrazu kulturowego, dziedzictwa ruralistycznego i dworskiego, parków, ogrodów i cmentarzy.

9. Pałac Opatów w Oliwie.

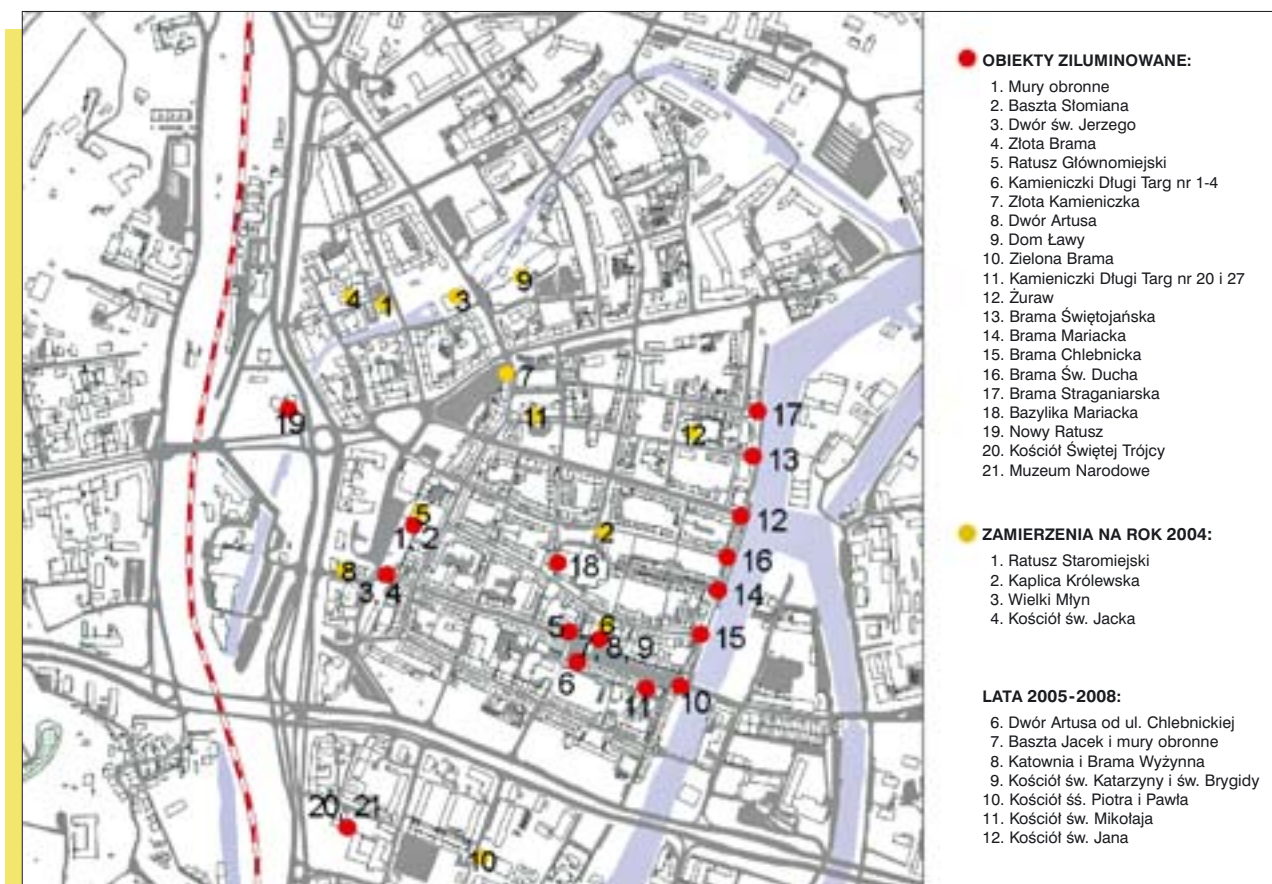
9. Abbots' Palace in Oliwa.

10. Panorama Gdańska znad Motławy, na I planie ruiny spichrzów.

10. Panorama of Gdańsk from the Motława, in the foreground: ruins of granaries.

ILLUMINATIONS OF HISTORICAL OBJECTS IN GDAŃSK

Attractively illuminated old town walls, gates, churches, town hall and burgher houses. A unique atmosphere producing indelible memories. A highlight for tourists who wish to safely admire picturesque views and night time panoramas. Generally speaking, every town benefits from illuminations – people are more willing to spend their summer evenings in attractive streets and squares. First attempts at an illumination of historical objects in Gdańsk were made at the end of the 1960s. A cohesive conception of illumination had been devised by the mid-1970s. The documentation of projects dating from this period formulated in detail the exposition of historical objects, the first being the Royal Tract; the second is the so-called Long Embankment, a parallel route along the left bank of the Motława. The technical projects proposed at the time pertain to illuminating a number of more important objects, and foresaw an illumination steered by a “son et lumière” programme.

During the 1980s the complex illumination programme continued to be based on the same conception, but was enhanced by new technical solutions. The ensuing plans envisaged a complex electrical steering of the whole illumination of the Main Town and along the promenade on the Motława. They also conceived a full illumination of the solids of historical objects situated in the background in such a way as to render them visible within the context of assorted perspective points.

A difficult period for illuminating historical monuments lasted to the mid-1990s. After a long interval, this problem was broached once again in 1995, and plans for modernising the outdated lighting system took into consideration successive historical objects.

Modernisation conducted in 1997-1998 consisted mainly of adding old projectors. At the moment, 33 objects are illuminated, and 1 217 illumination points have been installed across Gdańsk.

Illuminators situated along the Royal Tract are chosen suitably for the type of object on which they cast light. They discreetly and harmoniously extract solids and façades from the darkness, adapting themselves to their rank and size. The Main Town Town Hall is extremely attractive at night and the near-by church of the Holy Virgin Mary, the largest solid in the Old Town panorama, is slightly less illuminated; thus, both buildings create a harmonious duet. The whole composition is supplemented by the light-flooded façades of town houses in Długi Targ (Long Market), the Court of Arthur (Dwór Artusa), and the exit gates of the Royal Tract (Złota and Zielona Gates), which comprise a background. The silhouette of the Crane towers over the Motława against the background of the Chlebicka, Mariacka, Świętego Ducha, Świętojańska and Straganiarska gates. The illumination is multiplied by the shimmering water of the Motława. Unfortunately, two potentially attractive tourist sites – Targ Węglowy and Targ Rybny (the Coal and Fish Markets) – are submerged in darkness. The situation in the first market square is slightly better thanks to the illumination of the Golden Gate and the Court of St. George. On the other hand, the Fish Market remains not illuminated despite its location. The reason lies in vandalism, a veritable plague impossible to overcome. Due to notorious acts of vandalism there are no plans for illuminating the Lower Town. In the nearest future the Administration of Streets and Parks in Gdańsk will chance illuminating only several objects in the Old Town.